

KEMAL ARUÇI

Sojuzot na Društvata na Istoriarite na SR Makedonija, XIII/2 [Skopje 1979], s. 137-160). 5. "Makedonija vo Turskata Hronika Tâdžu't-Tevârîh od Hodža Sadudin-Efendi (1361-1520)" (Hoca Sâdeddin Efendi'nin *Tâcü't-Tevârîh* adlı eserinde Makedonya) (*Glasnik na Institut za Nacionalna Istorija*, XXIII/2-3 [Skopje 1979], s. 203-233). 6. "Makedonija i Sosednite Oblasti vo Hronikata Bedâiu-l-Vekâ'i" od Kodža Husein (1328-1491)" (Koca Hüseyin'in *Bedâiyu'l-vekâ'i* adlı eserinde Makedonya ve etrafındaki bölgeler) (*Istorija-Spisanie na Sojuzot na Društvata na Istoriarite na SR Makedonija*, XV/2 [Skopje 1978], s. 137-176).

Kemal Aruçi'nin Boşnak âlimi Cozo Hüseyin Efendi'nin yazılarındaki bazı görüşlere katılmadığını belirten, Türkçe kaleme aldığı üç makale (yazma nüshalarının fotokopisi için bk. İSAM Dokümantasyon Servisi) Ahmet Davudoğlu tarafından kısmen neşredilmiştir (*Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 188-193). Aruçi'nin günümüze intikal eden eserleri arasında orijinal örnekleri Vrapçiste, Gostivar, Kalandelen, Struga gibi bölgelerdeki eski camilerde bulunan ve onun hat sanatındaki maharetini gösteren levhaları da zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Rešenie na OVR pri SO Gostivar: Gostivar 05.03.1973, UP br. 13-745 (belge İSAM Dokümantasyon servisinden); J. Trifunski, *Polog-Antropogeografska Proučavanja*, Beograd 1976, s. 255-258; Ahmed Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, İstanbul 1989, s. 188-193; Muhammed Aruçi, *Kemal Efendi Aruçi-Şiirlerim*, Üsküp 1999, s. 25-70; a.mlf., "Fettah Efendi", *DJA*, XII, 484; a.mlf., "Hüseyin Efendi, Cozo", a.e., XVIII, 543; A. Matkovski, "Kemal Iljazi Aruçi", *Glasnik na Institut za Nacionalna Istorija*, XXI/2-3, Skopje 1977, s. 243-244; Kasim Dobrača, "Sjećanje na Kemal-ef. Aručija", *Glasnik VIS*, XL/6 (1977), s. 686-688; *TANZ*, sy. 4 (1978), s. 105, nr. 1175, s. 160, nr. 1872, s. 196, nr. 2404; "Shqiptarët Duhet t'i Kthehen Vlerave të Tyre Shpirtërore", *Ditatoria Islame*, X/61, Prishtinë 1994, s. 12.

MUHAMMED ARUÇI

KEMÂL-i HUCENDÎ

(كمال خندي)

(ö. 803/1401)

Mutasavvif - şair.

Mâverâünnehir bölgesinde bulunan Hucendî'de doğdu. Ailesi ve öğrenim durumu hakkında bilgi yoktur. Tanınmış bir şeyh olmasına rağmen hangi tarikata

mensup olduğu dahi bilinmemektedir. Genç yaşta hacca gitti. Hac dönüşü uğradığı Tebriz'de yerleşmeye karar verdi. Zamanla etrafında birçok mürid ve talebe toplandı. Sultan Toktamış Han Tebriz'e hâkim olunca (787/1385) şehrin diğer âlimleriyle birlikte başşehir Saray'a götürülen Kemâl-i Hucendî burada sûfi Abdullah-ı Şâşî ile görüştü ve yeni müridler edindi. Dört yıl sonra tekrar Tebriz'e döndü. Celâyirli sultanları ile iyi münasebetler içinde olmaya özen gösteren Kemâl-i Hucendî'ye bu sülâaleden Sultan Hüseyin b. Üveys bir tekke yaptırdı, giderlerini karşılamak üzere bir miktar vakıf tahsis etti. Hucendî, Timurlular devrinde Timur'un oğlu ve Azerbaycan Valisi Mîrân Şâh Mirza'nın teveccühünü kazandı ve ihsanına nâil oldu. 803 (1401) yılında vefat edince tekkesinin bulunduğu Ferabahş mahallesine defnedilen Kemâl-i Hucendî'nin kabri zamanla bir ziyaretgâh haline geldi. Onun 792 (1390) yılında öldüğü şeklinde bir rivayet bulunmaktadır da bu doğru değildir.

Gazel vadisinde Sa'dî-i Şîrâzî ve Hümâmî-Tebrîzî'yi taklit eden Kemâl-i Hucendî'nin çağdaşları Hâfız-ı Şîrâzî, Sirâceddîn-i Bisâtî-i Semerkandî ve Molla Muhammed Mağribî ile dostluk kurduğu, Hâfız'ın şiirlerini övdüğü, onun da Hucendî'nin şiirlerini beğendiği kaydedilmektedir. Genellikle aşk ve tasavvufa dair gazellerinde "Kemâl" mahlasını kullanan Hucendî bu nazım şeklinde üstün başarı sağlamıştır. Bununla birlikte şiirlerinde tekellüfe yer verdiği de olmuştur. Gazelde emsalsiz olduğunu söylemesine rağmen Hâfız, Sa'dî ve Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî seviyesine çikamamıştır. Ancak bu nazım şeklinde Irak üslûbunun Azerbaycan kolunu teşkil eden şairlerin başında gelir ve bu üslûpla Hint üslûbu arasında köprü vazifesi gören şairler arasında yer alır.

Kemâl-i Hucendî'nin yaklaşık sekiz bin beyit ihtiva eden divanı genellikle gazel, kîta ve rubâîlerinden oluşur. Divanının minyatürlerle süslü bir nûşası Viyana Millî Kütüphanesi'ndedir. Eserin Türkiye'de ve özellikle İstanbul kütüphanelerinde (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3962-3963) birçok nûşası bulunmaktadır. Divan iki defa Tebriz'de (1332 h.s., 1337 h.s.), son olarak da İrec Gü'l-Surhî tarafından Tahran'da (1374 h.s.) neşredilmiştir. Letâfet-nâme adlı Türkçe bir şiiri de Tourkhan Gandje tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Câmî, *Nefehât*, s. 611; a.mlf., *Bahâristân*, Tahran 1311 h.s., s. 118; Devletşâh, *Tezkire*, s. 325-331; Hândmîr, *Habîbü's-sîyer*, Tahran 1333 h.s., III, 548-549; Lutf Ali Beg, *Âteşkede*, Bombay 1277/1860, s. 346-347; Hidâyet, *Riyâzü'l-ârifîn*, Tahran 1305 h.s., s. 126-127; a.mlf., *Mecma'u'l-fuşâhâ?*, Tahran 1284-95 h.s., II, 29; Ethé, *Târîh-i Edebiyyât-i Fârsî* (trc. Rîzâzâde Şâfak), Tahran 1337 h.s., s. 188; Nefîsi, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 210; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1131-1137; Browne, *LHP*, III, 320-330; Tourkhan Gandjei, "The Letâfât-nâma of Khujandi", *Annali*, XXX/3, Napoli 1970, s. 345-368; L. Lewisohn, "The Life and Times of Kamâl Khujandi", *JTS*, XVIII (1984), s. 163-177; Muhammed Sâdîk Şîbî, "Şeyh Kemâl Hucendî", *Dâniş*, sy. 46, İslâmâbâd 1375 h.s./1996, s. 55-64; Cl. Huart, "Kemâl Hucendî", *IA*, VI, 561.

M. NAZIF ŞAHİNOĞLU

KEMAL REİS

(ö. 916/1510)

II. Bayezid döneminin Türk denizcisi.

Aslen Geliboluludur (ibn Kemal, VIII, 145); bazı kaynaklarda Karaburunlu olduğu ileri sürülmür. *Kitâb-ı Bahriye* müellifi Pîrî Reis'in amcasıdır. İlk olarak 874'te (1470) Vezîriâzam Mahmud Paşa ile birlikte bir azap neferi olarak Eğriboz seferine katıldı, adanın fethinden sonra bu raya yerleştiği ve azaplar reisiğine getirildiği, ardından donattığı bir kalyata ile Venedik gemilerine, Venedik'e ait kale ve sahillere karşı aklınlarda bulunarak korsanlığa başladığı belirtilir. 879 (1475) tarihli *Gelibolu Tahrir Defteri*'nde yer alan Osmanlı donanma mevcuduna ait bir listede (İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet, nr. O 75, s. 47) 8 akçe yevmiyeli bir kadırga reisi olağan adına rastlanan Reis Kemal ile aynı kişi olması ihtimali büyuktur.

İspanya'da katliama uğrayan Endülüs müslümanlarının yardım isteklerine karşılık olmak üzere Osmanlı Devleti hizmetine çağrılan Kemal Reis ve beraberindeki denizciler, II. Bayezid'in hazırlattığı filo ve mühimmatla birlikte 892'de (1487) Güneybatı İspanya'yı vurmakla görevlendirildi. Kemal Reis, İspanya kıyılarına düzenlediği aksınlar sırasında bir İspanyol donanmasını yenilgiye uğratarak Malaka'yı yağmaladı. Kuzey Afrika'daki Cerbe, Bicâye ve Bûne'yı üs edindi ve Batı Akdeniz'de başarılı aksınlarda bulundu. 897'de (1492) Fransa sahillerini ve Balear adalarını vurduktan sonra Malta'ya düzenlediği

baskın sonunda aldığı ganimet ve esirlerle Gelibolu'ya gelerek hediyesini kaçırdı. Bunun üzerine kendisine ihsanda bulunuldu ve 50 akçe yevmiye ile maaşa bağlandı (Âlî Mustafa Efendi, s. 855). Kemal Reis'in Akdeniz'deki akınları, Cem Sultan'ın vefatının ardından Venedik'e karşı esaslı bir şekilde hazırlık yapmak amacıyla olan II. Bayezid'in onu Osmanlı donanmasını büyütmek amacıyla İstanbul'a davet ettiği 901 (1495) yılına kadar sürdü. Pek çok hediye ile İstanbul'a gelen Kemal Reis, II. Bayezid tarafından kabul edilerek kendisine maaş bağlandı. Sinop'ta Burak Reis ile birlikte o dönemin en büyük savaş gemisi tipi olan yeni bir gökenin inşası ile görevlendirildi (BA, MAD, nr. 23051, s. 4). 901'de (1495) donanma ile birlikte denize açılarak her tarafa korku saldı (ibn Kemal, VIII, 146-147). 903'te (1498) Anadolu'daki Haremeyn vakıflarının gelirlerini karayolu güvenli olmadığı için denizyolu ile İskenderiye'ye götürdü. Dönüş sırasında Osmanlı kaynaklarında Santurluoğlu adıyla anılan Rodos şövalyelerinden Nicolas Centurione ile giriştiği çatışmayı kazandığı gibi onu yakalayarak beş gemi ve yüzlerce esirle birlikte İstanbul'a getirip padişaha takdim etti (a.g.e., VIII, 169-170; Âşıkpaşazâde, s. 250-251).

İnebahti kuşatması sırasında (905/1499) Kemal Reis ile Burak Reis iki büyük gökenin kapudanı olarak zikredilir. Kemal Reis'in bu kuşatmadaki vazifesi, Anavarin'e (Navarin) Venedik'in denizyolu ile yapacağı yardımını önlemek ve kaleyi karan dan muhasara etmiş olan Rumeli beylerbeyi Mustafa Paşa'ya yardımcı olmaktı. Sapienza (Bradona, sonraları Burak Reis) adası yakınında meydana gelen savaşta Venedikliler Kemal Reis'in gemisi sanarak Burak Reis'in gökesine saldırınca Burak Reis, kendi hayatını ve gemisini kaybetme uğrına Venedik gemilerini ateşe vererek (19 Zilhicce 904 / 28 Temmuz 1499) Kemal Reis'in deniz savaşını kazanmasını sağladı. Kemal Reis bundan bir ay sonra meydana gelen Holomiç, Çamlıca ve İnebahti Boğazı'ndaki denizavaşlarında da Venedikliler'e karşı zafer kazandı. 21 Mu harrem 905'te (28 Ağustos 1499) İnebahti'nın teslim olmasından sonra ertesi yıl Modon, Koron ve Anavarin'in fethinde de önemli rol oynadı. Ancak Venedik'in Anavarin'i geri alması üzerine Kemal Reis, yirmi iki gemiden oluşan filosuya 906'da

(1501) başarılı bir harekât gerçekleştirdi. Anavarin'in yeniden fethine yardımcı oldu (ibn Kemal, VIII, 212-214). Ganimet olarak sekiz Venedik gemisini zapteden Kemal Reis'in önce gün mevsimine kadar burada kalması düşünüldüğünde de daha sonra maiyetindeki gemilerle Venedikliler'den ele geçirilen bir kadırgayı da alarak İstanbul'a gelmesi istendi (II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri, s. 39). Yararlılarından ötürü kendisine II. Bayezid tarafından 3000 akçe ve bir hil'at verildi, maaşına 5 akçe ilâve yapıldı (Pîrî Reis, II, 660).

Kemal Reis, 1502'de Osmanlı-Venedik barışının sağlanmasıındaki rolünden 1510'da ölümüne kadar geçen sürede Ege'deki ticaretin güvenliğini sağlamak ve fevkâlâde elçi olarak Memlük Devleti'ne gitmek gibi görevler üstlendi. Rodos'ta esir iken Sultan Korkut'a bir mektup gönderen Ebû Bekir Dârânî, Kemal Reis'ten çok korkan Rodos şövalyeleri üzerine beş kadırga ve beş silureden (küçük savaş gemisi) oluşan bir filo gönderilerek adadaki müslüman esirlerin kurtarılmasını istemiş. 1504'te Kemal Reis Rodos'a gönderilmişse de bir sonuç elde edilememiştir (Uzunçarsılı, XVIII/71 [1954], s. 352-353). 5 Zilkade 909'da (20 Nisan 1504) kendisine in'am olarak 5000 akçe ve bir hil'at verilmiştir (Barkan, XIII [1979], s. 367). Trablusgarp emîrinin yardım isteği üzerine 910'da (1505) Akdeniz'e açılan Kemal Reis, ertesi yıl da İspanya'ya karşı Kuzey Afrika'yı ve Endülüs müslümanlarını korumaya çalıştı ve İspanya sahil lere akınlar düzenledi.

Kızıldeniz'de ve Hint Okyanusu'nda faaliyetlerini artıran Portekizliler'e karşı kullanılmak amacıyla Memlükler'e yardım için gönderilen asker, mühimmat ve top yüklü filoyu kumanda ederek Mısır'a götüren Kemal Reis aynı zamanda elçilik görevini de üstlendi. 1507'de Kahire'ye gelip beraberinde getirdiği elli top, Süveyş'te donanma inşa edecek ustaları ve top dökümü için gereklili olan bakırı teslim etti. Burada büyük ilgi gördü ve sarayda onuruna verilen toplantıya katıldı. Bu görevini tamamlayıp İstanbul'a dönen Kemal Reis'e 6 Rebîlevvel 913'te (16 Temmuz 1507) 10.000 akçe in'am verildi ve bir hil'at giydirildi (Ruznâmçe Defteri, s. 224). Daha sonraki yıllarda da benzer şekilde in'amlarda bulunulduğu hazine rûznâmçe defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Meselâ 19 Ramazan 913'te (22 Ocak 1508), 13 Rebîülâhir 915'te (31

Temmuz 1509) ve 29 Rebîülâhir 916'da (5 Ağustos 1510) 5000 akçe ve bir hil'at verilmiştir (a.g.e., s. 250, 338, 394).

916'da (1510) İstanbul'da bulunan Memlük elçisine refakat etmek ve aynı zamanda Memlükler'e yardım götürmek üzere ikinci büyük filonun da kumandası Kemal Reis'e verildi. İskenderiye'ye doğru yola çıkan yardım filosu sekizi kadırga olmak üzere yirmi beş-otuz beş gemiden ibaretti. Kemal Reis, yol hazırlıklarını yaparken 17 Cemâziyelâhir 916'da (21 Eylül 1510) 10.000 akçe ve bir hil'at ile taltif edilmişti (a.g.e., s. 400) ve bu sırada 100 akçe yevmiye almaktaydı. Fakat 916 Recebinde (Ekim 1510) yardım filosu bir fırtınaya yakalandı, diğer bazı gemilerle birlikte kendi gemisinin de batması sonucu hayatını kaybetti. Onun Osmanlı donanmasına getirdiği en önemli yenilik gemileri uzun menzilli toplarla donatması olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 23051, s. 4; *Ruznâmçe Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp., nr. 0.71, s. 224, 250, 338, 394, 400; *Gelibolu Tahrîr Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp., Muallim Cevdet, nr. O. 75, s. 47; Âşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 250-251; Firdevsî, *Kutb-nâme* (nşr. İbrahim Olgun - İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1980, s. 57-58, 68, 260, 264, 302; II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri (nşr. İlhan Şahin - Feridûn Emecen), İstanbul 1994, s. 39; ibn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, VIII, 144-147, 169-170, 182-185, 212-214; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 348-349; Matrakçı Nasuh, *Târih-i Sultân Bayezid*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1272, vr. 21-24^a; Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Ze kâi Ökte v.d.r.), İstanbul 1988, II, 660; III, 1332, 1346; Âlî Mustafa Efendi, *Kitâbû'l-Târih-i Künhü'l-Ahbâr* (nşr. Ahmet Uğur v.d.r.), Kayseri 1997, s. 855, 899; Mehmed Şükri, *Esfâr-ı Bahriye-i Osmâniyye*, İstanbul 1306, s. 327-339; H. A. von Burski, Kemal Reis: Ein Beitrag zur Geschichte des türkischen Flotte, Bonn 1928; Selahattin Tansel, Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı, İstanbul 1966, s. 116, 186-187, 192-194, 216; A. C. Hess, The Forgotten Frontier, Chicago 1978, s. 60-61; P. Brummet, "Kemal Reis and Ottoman Gunpowder Diplomacy", Studies on Ottoman Diplomatic History (ed. Sinan Kuneralp), İstanbul 1990, V, 1-15; N. Vatin, l'Ordre de Saint-Jean de-Jerusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes 1480-1522, Paris 1994, s. 82, 84-86, 249; İsmail Hakkı Uzunçarsılı, "Rodos Şövalyeleri Hakkında Antalya Valisi Sultan Korkud'a Gönderilmiş Bir Mektub", TTK Belleter, XVIII/71 (1954), s. 347-355; Ömer Lütfî Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", TTK Belgeler, XIII (1979), s. 367; İsmet Parmaksızoğlu, "Kemal Reis", İA, VI, 566-569; Nejat Goyünç, "Kemal Reis", EI² (ing.), IV, 881-882.

İDRİS BOSTAN